

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВЕТИ КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАЧАЛНА И ПРЕДУЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА
КАТЕДРА „ВИЗУАЛНИ ИЗКУСТВА“**

Лиляна Орлинова Дворянова

**ФОРМИРАНЕ НА ВИЗУАЛНА ГРАМОТНОСТ
НА СТУДЕНТИ В ПРОЦЕСА НА ОБУЧЕНИЕ
ПО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ИЗКУСТВО**

АВТОРЕФЕРАТ

НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

За присъждане на образователната и научна степен „Доктор“

Професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по
(Методика на обучението по изобразително изкуство)

Научен ръководител: **проф. д-р Бисера Вълева**

София, 2017

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД

1. Актуалност на темата.....	4
------------------------------	---

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО.....	5
--	---

КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА I. КОНЦЕПЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

1. Необходимост от конкретното изследване	7
2. Контекстът, в който се говори за визуална грамотност и се развива конкретното изследване.....	7
3. Цели и задачи.....	9
3.1. Основна цел на изследването.....	9
3.2. Задачи.....	9
4. Научни въпроси, които се засягат в изследването	10
5. Формулиране на хипотеза.....	10
6. Характер на изследването.....	11
7. Възможни области за провеждане на изследването.....	11
8. Контингент.....	11
9. Обхват, планиране и етапи на изследването.....	12
10. Използвани методи	12
11. Показатели и критерии за оценка на резултатите.....	13

ГЛАВА II. ПРЕГЛЕД НА НЯКОИ ТЕОРИИ ЗА ВИЗУАЛНАТА КУЛТУРА И ВИЗУАЛНАТА ГРАМОТНОСТ

1. Визуална култура и визуална грамотност.....	15
2. Визуално и словесно	15
3. Понятието визуална грамотност	17
3.1. Понятието грамотност	17
3.2. Новата грамотност на 21. век	17
3.3. Понятието визуална грамотност	18
3.3.1. Образът като средство за визуализиране на информация	19
3.3.2. Визуалната грамотност в контекста на медиите	19
3.3.3. Визуална грамотност и образование по изкуство	20

ГЛАВА III. ПРОВЕЖДАНЕ НА ПЪРВОНАЧАЛНИ ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ДЕЙНОСТИ

1. Първоначални изследователски дейности	23
1.1. Проучване на литература и интернет източници по темата	23
1.2. Първоначални наблюдения	24
1.3. Анкети, проведени сред новоприетите студенти	24
1.4. Интервюта с преподаватели	24

1.5. Първоначална работа на терен по време на учебния процес	25
1.6. Първи експериментални варианти на три теоретико-практически задачи	25

ГЛАВА IV. ИЗВЕЖДАНЕ НА СИСТЕМА ОТ СЕМИНАРНИ УПРАЖНЕНИЯ И ПРАКТИЧЕСКИ ЗАДАЧИ, СВЪРЗАНИ С ПОВИШАВАНЕ НА ВИЗУАЛНАТА ГРАМОТНОСТ НА СТУДЕНТИТЕ

1. Отправна точка	27
2. Теоретична база на разработваната система	27
3. Важни компетенции, които трябва да бъдат усвоени на базата на прилагане на системата от задачи в рамките на учебния процес	27
4. Структуриране на системата	28
5. Описание на задачите, включени в семинарните упражнения по дисциплината „Теория на художествения образ“	32
5.1. ПЪРВИ СЕМЕСТЪР: Задачи по „Теория на художествения образ”, свързани с темата „От натура към абстракция“	32
5.2. ВТОРИ СЕМЕСТЪР. Задачи, свързани с темата „Реалност и фантазия”	36
5.3. ТРЕТИ СЕМЕСТЪР. Задачи, свързани с темата „Знак и символ”	38
5.4. ЧЕТВЪРТИ СЕМЕСТЪР. Задачи, свързани с темата „Слово и образ”	39
6. Възможни педагогически подходи и методи на преподаване на изобразително изкуство, които могат да се ползват при прилагането на системата.	40

ГЛАВА V. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ И ДОКАЗВАНЕ НА ХИПОТЕЗАТА

1. Анализ на съдържанието	41
2. Феноменологичен (описателен) анализ	42
3. Херменевтичен (съдържателен) анализ	42
4. Доказване на тезата	42
5. Представяне на аргументите	43

ИЗВОДИ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ	43
НАУЧНА НОВОСТ И ПРИНОСИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	45
НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	46
БИБЛИОГРАФИЯ КЪМ АВТОРЕФЕРАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	46

УВОД

1. Актуалност на темата

Актуалността на темата е свързана с понятието „визуален обрат” в културата, или „pictorial turn,” както го нарича известният изследовател У. Мичъл¹, за да обозначи наблюдаваното преобръщане в съвременната култура и теория, при което изображението, сферата на визуалното, трябва да бъде признато като толкова важно и достойно за интензивен контрол, колкото и езикът. Под „визуален обрат” се разбира явлението, свързано с нарастващото значение на изображенията и визуалното насищане на социалната среда, както и новата роля на изображенията и на визуалното в природните науки и в съвременните общества като цяло.

В подкрепа на актуалността на темата дисертационният труд се позовава на доклад² на Европейската комисия от 2009 г., в който се прави кратък преглед на основните изследователски тенденции свързани с „визуалния обрат” („iconic turn”³, или „pictorial turn”⁴).

Докладът прогнозира, че епистемологичният „iconic turn” ще бъде сред основните изследователски тенденции в европейските социални и хуманитарни науки през следващото десетилетие. Според доклада визуализиращите технологии и визуалната реторика проникват научния и обществен процес на всички нива и това се отнася както за производството на знание, така и за неговото представяне и разпространение. Новите инструменти и методи за визуализация повдигат важни епистемологични и теоретични въпроси, свързани с различни дисциплини в хуманитарните науки и изкуствата. „Визуалният обрат” променя установените представи за репрезентация на реалността.

¹ Уилям Мичъл - професор по английски език и история на изкуството в университета в Чикаго. Неговите монографии, *Iconology* (1986) и *Picture Theory* (1994) се фокусират върху медийната теория и визуална култура.

² Holm, Poul (2009) *Emerging Trends in Socio-economic Sciences and Humanities in Europe*, https://cordis.europa.eu/citizens/docs/ssh_metris_en.pdf стр. 110, (Послед-но посетено на 20-03-2017)

³ „Нека определим завръщането на образите, което се осъществява на различни равнища от 19. век насетне, като „иконичен обрат“. Разбира се, това название използва игрово аналогията с явлението, датиращо от края на шест-десетте години и извървящо се под името „лингвистичен обрат“. Възможно ли е – и в какъв смисъл – да говорим за „iconic turn“?” Бьом, Г. (2013) Завръщането на образите. В сп. „Пирон” брой 6/2012-2013. Визуална култура / визуални изследвания <http://piron.culturecenter-su.org/>, (последно посетено на 20-03-2017)

⁴ През 1994 г. двама професори, един в Америка и един в Швейцария, независимо един от друг пишат за визуалния обрат на хуманитарните науки. W. J. T. Мичъл въвежда фразата " pictorial turn ", докато Готфрид Бьом използва изразът " iconic turn " вж. - Boehm, Gottfried & Mitchell ,W. J. T.. *Pictorial versus Iconic Turn: Two Letters*. In: *Culture, Theory and Critique*, Volume 50, Issue 2-3, 2009, 103–121.

Необходимостта от осмисляне на този „визуален обрат“, от преосмислянето на ролята на визуалността, поражда нуждата от широк спектър изследвания, свързани с темата, като:

- изследвания на визуалните образи [Visual Images Studies];
- изследвания на визуалната грамотност [Visual Literacy Studies] и визуалните практики [Visual Practices Studies];
- изследвания на визуалната култура [Visual Culture Studies], на визуалните медии [Visual Media Studies], на визуалната комуникация [Visual Communication Studies] и визуалните репрезентации [Visual Representation Studies];
- изследвания на визуалната семиотика [Visual Semiotic Studies] и визуалната реторика [Visual Rhetoric Studies] и т.н.

Изследването на визуалната грамотност като част от визуалните изследвания, осмислящи визуалния обрат, се фокусира в полето на образованието, търсейки отговор на въпросите каква роля има визуалният образ в образованието, как влияе, как може да се използва, доколко пряката му сила принася ползи в образователния процес и доколко би могъл да нанесе вреда.

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Вид на изследването и методика.

От гледна точка на *научния подход* изследването може да се определи като приложно, а според *изследователския подход* то е изградено на базата на използване на комбинация от методи като: „полеви“, на „отделния случай“, „експериментален“ и др.

Обект на изследването е разработване на система от семинарни упражнения, включващи и практически занятия, свързани с учебната дисциплина „Теория на художествения образ“.

Предмет на изследването е развитието на задълбочено разбиране и способности за тълкуване и създаване на художествени (визуални) изображения от студентите.

Целите и задачите, както и хипотезата са описани по-долу при представянето на концепцията на изследването.

Обем и структура на дисертационния труд

Настоящият докторантски труд е структуриран в последователността: увод, пет глави, изводи, заключение и библиография. Общият обем е 285 страници, от които 248 страници текст и 37 страници цветни приложения, съдържащи текстови бележки и фотографии, комплектовани в отделно книжно тяло. Освен това е приложен компакт диск (1брой), които съдържа допълнителни визуални материали.

Библиографията обхваща 101 източника (41 на кирилица, 15 електронни на кирилица и 16 на латиница и 29 електронни на латиница).

В **първа глава** е представена концепцията на изследването. В нея се разглеждат необходимостта, целите и задачите и се представя хипотезата. Предлага се също описание на изследвания контингент, на етапите на протичане на експерименталната работа, използваните изследователски методи, както и тези за анализ на резултатите. Представят се и методите, използвани за оценка.

Във **втора глава** е направен преглед на литературните източници свързани с теми посветени на проблема „визуална грамотност“. Разгледани са актуални теории, като се акцентира върху различните възгледи, извеждащи на преден план класическите или съвременните постановки на въпроса.

От важно значение за изследването е извеждане на определение за понятието „визуална грамотност“. В това отношение се прави опит за разграничаване на връзките му от една страна с обучението по изобразително изкуство като цяло, а от друга с обучението в сферата на мултимедийните технологии.

В **трета глава** са разгледани първоначалните изследователски дейности, обхващащи проучване на проблемите, свързани с необходимостта от подобно изследване в настоящия образователен контекст. Описани са предварителните наблюдения, извършени „на терен“, а също и информацията, получена чрез проучване на документация, както и провеждането на анкети и интервюта.

В **четвърта глава**, на базата на проучването на теоретичните източници и проведената първоначална изследователска работа, се пристъпва към създаването на система от методически задачи, свързани с повишаването на нивото на „визуална грамотност“ на изследвания контингент. Изведена е система от семинарни упражнения и практически задачи. В края на главата тя е обобщена в таблица.

Пета глава обхваща както описанието на протеклата експериментална работа, така и анализите на резултатите от нея. В случая става дума за използването на комбинация от качествени методи като контент-анализ, феноменологичен (описателен) и херменев-

тичен. Независимо от това се проследяват и някои количествени характеристики на получените резултати, които допълват качествения анализ.

След представянето на необходимите аргументи се извършва и качествена проверка на формулираната в началото на изследването хипотеза.

В резултат на това са направени и съответните изводи във връзка с протеклото изследване.

В приложенията са включени както илюстративен материал, така и богата текстова, фото и видео документация от различни фази на процеса.

КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА I. КОНЦЕПЦИЯ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

1. Необходимост от конкретното изследване

В настоящето изследване визуалната грамотност се разглежда като свързана с изобразителното изкуство, което днес излиза от класическите си рамки и се приема като част от т.нар. „визуални изкуства”. Това разширяване на границите е следствие от навлизането на новите технологии в самия процес на създаването на изкуство. Свидетели сме как от една страна визуалната грамотност се свързва пряко с масмедияте и графичния дизайн, а от друга се мисли не като отнесена към изобразителното изкуство, а по-скоро като следствие от него.

Настоящият труд тръгва от разбирането, че визуалната грамотност като понятие, изхождащо и свързано със същностните характеристики на съвременната култура, е тясно обвързана с прехода от класическото виждане за произведението на изкуството към съвременното му развитие по посока на технологично създаден образ. Това е период на преход от едни визуални нагласи към други, нови по своя характер, които трябва да бъдат осмислени и анализирани.

2. Контекстът, в който се говори за визуална грамотност и се развива конкретното изследване

В първа глава се прави опит да се опишат и изяснят причините за наблюдаваното рязко спадане на нивото на възможностите, знанията и уменията на новоприетите студенти, като изследването се фокусира най-вече върху образованието по изобразително

изкуство в България и по-конкретно върху обучението на студентите от специалност „Визуални изкуства” във ФНПП, СУ „Климент Охридски“.

Контекстът, в който се полага изследването, най-общо е разгледан в два основни плана: глобален и локален.

В глобален план се разглежда масовото навлизане на електронните комуникации в ежедневието и в учебния процес и влиянието на този процес върху образованието по визуални изкуства. Опирайки се на множество изследвания и автори като Лиотар, Бенямин, Зонтаг, Жак Елюл и др., настоящият труд засяга измененията, които настъпват във възприемането на изкуството: игнорирането на „старите” изразни средства и умения за непосредствено, мануално изграждане на материалната творба, загубата на интерес към творбите от миналото, към принципите на изграждането им, стилите особено, авторите, историческия контекст на създаването им, възприемането на образите като равнопоставени и липсата на критерии и т.н.

Освен тези глобални причини, които влияят върху промяната на образователните нагласи на студентите, изучаващи визуални изкуства, в изследването се отбелязват и **причини с локален характер**, като: демографската криза, която се отразява върху намаляването на броя на кандидатстващите във висши училища и следователно до липса на реална конкуренция. Агресивното навлизане на масовата култура в по-голямата част от културния диапазон. Икономическите затруднения на страната, които водят след себе си дистанциране от проблемите в сферата на изкуствата и т.н.

Като основни проблеми, стоящи пред висшето образование в сферата на визуалните изкуства в България, в изследването се очертава *отношението на обществото* към образованието по изобразително изкуство, което видимо се променя през последните години, както и *връзката между средното и висшето образование*.⁵ Липсата на продължителна, целенасочена подготовка и систематично натрупване на знания по време на учебния процес в средните училища е факт, който се отразява на висшето образование и рефлектира силно върху учебния процес.⁶

⁵ На дискусиата „*Кое/Кой маргинализира художественото образование?*“ Драган Немцов изказа мнение, че „*по отношение на учебните планове е много важно да се направи така, че изкуствата да присъстват – от детската градина, от първия до последния клас в общообразователното училище. Поради прекъсване на обучението в девети клас по този предмет сега не може да има матура и на него се гледа несериозно.*”
<http://внпреку.com/post/114932046636/> (последно посетено на 20-07-2017)

⁶ „*Държавата абдикира от тези специалности, още от моето поколение се считаше, че изобразителното изкуство и музиката са между физическото и трудовото обучение – нещо там за отмора. Изобразителното изкуство е допълнителен вид отмора. Нищо не се промени, затвърждава се. Чух тук, че учителят-художник се маргинализира, ние всички сме маргинализи в съвременното общество. Сферата на изкуствата по някакъв начин беше поставе-*

Кандидатстудентските изпити са повлияни от демографския срив и увеличената конкуренция между различните университети. От това произтича и снижаването на изискванията за прием.

3. Цели и задачи

3.1. Основна цел на изследването

Да се разработят и експериментират конкретни методи за работа, свързани със семинарните упражнения в учебната дисциплина „Теория на художествения образ“. Успешно функциониращите методи да се обединят в система, която да се апробира в учебни условия и да допринесе за по-бързо и качествено развитие на визуална грамотност на студентите от I и II курс.

- **Цели в научно-теоретичен план:**

Изследване на основните аспекти на проблема за **визуалната грамотност** в съвременния контекст и теоретична обосновка на необходимостта от адаптиране на методите на преподаване към актуалните изисквания.

- **Цели в практико-приложен план:**

Разработената методическа система, съставена от теоретични и практически задачи, да се приложи през първата и втората учебни години с цел своевременно запознаване, адаптиране и навлизане на студентите в спецификата на изучаваните основни художествени проблеми, свързани с учебния процес в специалност „Визуални изкуства“, ФНПП, СУ.

3.2. Задачи

За да се постигнат гореизброените цели, е необходимо предварително да се заложат задачи, подредени в определена логична последователност. Тук могат да се изброят следните:

- проучване на актуални литературни и интернет източници, свързани с проблема;
- определяне на параметрите на **съгласуваността** между основните теоретични и практически учебни дисциплини;
- проучване на наличната документация;
- провеждане на интервюта;
- провеждане на анкети;
- извеждане на конкретни методи,

на в периферията.” - мнение на Драган Немцов изказано на дискусиата „Кое/Кой маргинализира художественото образование?“ <http://въпреки.com/post/114932046636/> .(последно посетено на 20-07-2017)

- разработване на практически учебни задачи;
- апробиране на вече изведената система;
- анализиране на постигнатите резултати.

4. Научни въпроси, които се засягат в изследването

За отправна точка на изследването се приема понятието „визуална грамотност“, разглеждано в контекста на образованието по изобразително изкуство. Важен аспект от работата е изясняването на обема и употребата това понятие в съвременен световен и културен контекст. Проучват се формите на функционирането на термина в различни научни направления. Разглеждат се различните определения, които са свързани с разнообразни аспекти на съвременната културна ситуация. Също така се прави опит за по-конкретна формулировка, подходяща за използването на термина в настоящето изследване. Става дума за конкретизирането му в рамките на областта на педагогиката на изобразителното изкуство.

В научен план се акцентира върху методите за развитие на умения за критическо (аналитично) мислене по отношение на възприемането, създаването и презентирането на творби на визуалните изкуства. А също и на уменията, свързани с публичното представяне.

5. Формулиране на хипотеза

Изхожда се от идеята, че визуалните компетенции на човека не са природна даденост. Те се развиват и култивират в няколко посоки - разбиране, тълкуване, оценяване, творческо използване на усвоените знания и умения за създаване. За развитието им е нужно да се поставят конкретни задачи, свързани с тяхното теоретично разбиране и практическо усъвършенстване.

В този смисъл хипотезата, която се предлага е следната:

Ако през първите две години от учебния процес в специалност „Изобразително изкуство“, и по-конкретно в рамките на дисциплината „Теория на художествения образ“, се приложи методическа система, която включва общетеоретични и практически задачи, свързани с развиване на базовите компетенции, съответстващи на академичните изисквания в останалите художествени дисциплини, то студентите ще повишат значително визуалната си грамотност до необходимото теоретично и художествено-творческо ниво на професионална подготовка в областта на визуалните изкуства.

6. Характер на изследването

Използваният научен подход дава основания конкретното изследване да се възприеме като приложно. Според методологията на педагогическите изследвания подобни приложни разработки притежават емпиричен и експериментален характер.

Настоящото изследване е комбинация от няколко изследователски методики. Използвани са предимно подходи като „полево изследване”, „изследване на отделни случаи” и др. Изборът на изследователските подходи е продиктуван от особеностите на теоретичните и практически дейности, свързани с преподаването и изучаването на изобразително изкуство.

Тъй като изследването използва предимно методологията на качествените изследвания⁷, от голямо значение се оказва възможността авторът да работи в пряк контакт с изследваните студенти.

7. Възможни области за провеждане на изследването

В тази точка се съпоставят и коментират различните възможности, които предлагат учебните дисциплини по отношение на провеждането на експерименталната част на настоящето изследване. Като най подходяща дисциплина е избрана дисциплината **„Теория на художествения образ” (ТХО)**, в която балансирано се съчетават теоретични лекции и семинарни упражнения. Основната цел на „Теория на художествения образ“ е да изпълнява свързваща роля между различните практически художествени дисциплини.

8. Контигент

Изследването се базира на провежданите по време на докторантурата конкретни упражнения в дисциплината „Теория на художествения образ“ с четири последователни випуска студенти, както и паралелни наблюдения върху изпълнението на теоретични и практически задачи по други учебни дисциплини. По този начин постепенно се формира конкретната концепция на изследването.

Основният практически експеримент обхваща контигента от 16-и, 17-и, 18-и и 19-и випуски (общо около 80 човека). Проведени са текущи преки наблюдения и работа

⁷ Бижков, Г. *Методология и методи на педагогическите изследвания*, изд. „АСКОНИ – ИЗДАД“ С. 1995 г.

на терен, по време на които се осъществява изследване на четирите випуска в продължение на 3 години.

Допълнителни наблюдения са проведени и върху 20-и випуск (в първи и втори курс) с цел допълване и проверка на резултатите от изследването.

Извадката е с добра представителност, тъй като включва студенти от различни градове на страната, учили в различни училища (профил и подготовка) и с различна мотивация за обучението си във ВУЗ.

9. Обхват, планиране и етапи на изследването

Диапазонът на изследването обхваща учебната работа през периода 2009-2012 г. със студенти от специалност „Изобразително изкуство” в рамките на семинарните упражнения по дисциплината „Теория на художествения образ“.

Общата продължителност на изследването е три години – от момента на зачисляването на автора като докторант към катедра „Визуални изкуства” до изтичането на тригодишния срок и отчисляването му.⁸

През *първата година* се изследва теоретичната основа на проблема, проведоха се наблюдения и се направиха анализи на документацията.

През *втората година* се подбраха подходи и методи за подобряване на резултатите, като подборът се базира върху наблюдение и анализ на постиженията на студентите, чрез поставяне на задачи и анализиране на изпълнението. Формулираха се първоначалните диагностични изводи.

През *третата година* се проведе основната част на качествения експеримент и се анализираха и подобриха използваните методи.

Изследването протича в 5 етапа - всеки с различна продължителност. Описани са в таблица, като освен времевите им параметри, в отделни графи са представени проведените упражнения и конкретната работа, извършена от докторанта в теоретична и практическа посока, както и използваните методи.

10. Използвани методи.

10.1. Методи за събиране на качествени данни

⁸ Впоследствие, след отчисляването с право на защита, изследването продължи още три години, в които докторантът продължи да води упражнения по „Теория на художествения образ“.

По време на изследването са използвани следните методи: наблюдение; изследване на документация; анкети; интервюта; работа на терен; изследване на отделни случаи.

10.2. Методи за анализ на резултатите (качествен анализ)

Методите за анализ на резултати от студентските теоретични и практически задачи са комбинация от:

- **Контент-анализ**

Анализ на съдържанието на студентските творби (текстове, рисунки, картини), както и на комуникативния процес, протичащ при тяхното създаване.

- **Феноменологичен**

Подробно, обективното описание на протеклия учебен процес при реализацията на различните учебни задачи.

- **Херменевтичен**

Аналитичен преглед на ситуацията, обстоятелствата, факторите, определящи развитието на участниците.

11. Показатели и критерии за оценка на резултатите

11.1. Показатели за оценяване на резултатите постигнати при работата на терен

- Комуникативност (обмен на информация между участниците и взаимно подпомагане, стимулиране и дискутиране по време на работата в рамките на изследването).
- Повишаване на нивото на разбиране на връзките между теория и практика (гледање, мислене, разбиране и правене).
- Повишаване на уменията за писмено и словесно презентирание.
- Повишаване на активността и увереността при изпълнение на задачи.
- Степени на овладяване на изразните средства и материали.

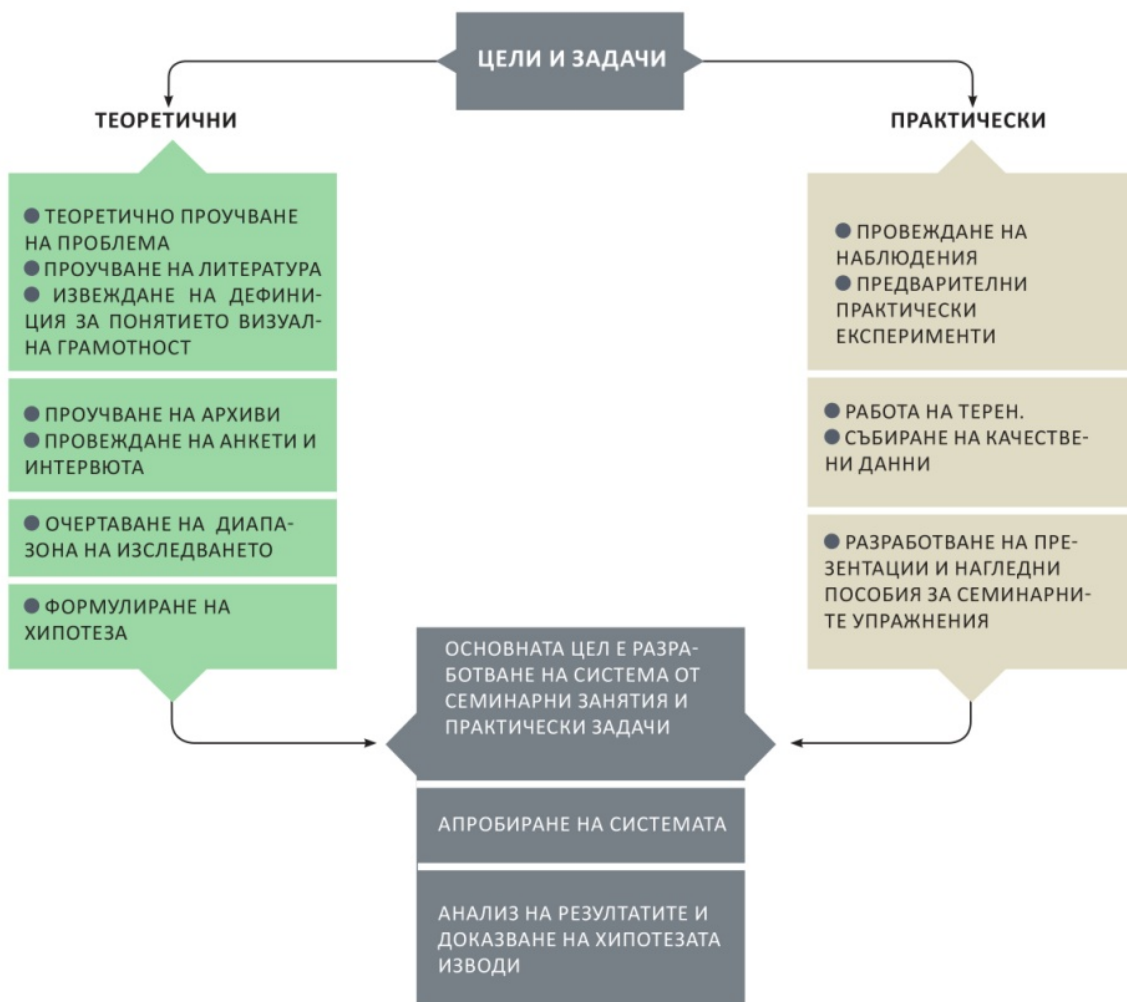
11.2. Критерии за оценка на постигнатите цялостни резултати

- Степен на повишаване на цялостното ниво на познанията и уменията за тълкуване и презентирание на художествените произведения (чужди и собствени).
- Степен на повишаване на цялостните възможности за творческо изразяване (писмено, словесно, чрез изразните средства на изобразителното изкуство).

- Степен на повишаване на уменията за използване на художествените материали според вида и характерните им особености.
- Актуалност на творческите постижения.
- Принос за развитието на иновациите в учебния процес на специалност „Изобразително изкуство”

СХЕМА НА КОНЦЕПЦИЯТА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Схема №1

ГЛАВА II. ПРЕГЛЕД НА НЯКОИ ТЕОРИИ ЗА ВИЗУАЛНАТА КУЛТУРА И ВИЗУАЛНАТА ГРАМОТНОСТ

1. Визуална култура и визуална грамотност

Изследването разграничава понятията „визуална култура” и „визуална грамотност”, като се фокусира основно върху понятието „визуална грамотност”, тъй като то е методически функционално в образователния процес. За изясняването му се използват произведения на автори като Валтер Бенямин, Сюзан Зонтаг, Жак Елюл и др.

2. Визуално и словесно

В тази част се изследва появата на термина „визуална грамотност” като следствие на промяна на отношението „образ-слово” в съвременната цивилизация. Доминирането на визуалното над словесното натрупва напрежения, които поставят нови проблеми, пряко засягащи и образователния процес. За негативите и позитивите на тази нова констелация са писали множество автори, които изследват концептуално културологичните и антропологичните проблеми на цивилизацията – М. Маклуън, А. Тойнби, В. Бенямин, Ж. Елюл и др. Техните тези по този въпрос често съдържат елемент на тревожност и в никакъв случай не са еднозначно приемащи неизбежността на новите тенденции. Защитава се тезата, изведена в различни когнитивни теории (Гомбрих, Пановски), че перцепцията не е резултат само от визуални стимули, а включва множество ментални процеси като памет, асоциации, интерпретации, анализ, сравнение, категоризиране, които са неотделими от словесната обработка. В подкрепа на тезата е разгледана теорията на Рудолф Арнхайм, според когото визуалното възприятие не е просто репродуциране на обекта, а създаване на визуални “модели”, визуални “понятия” чрез оценка, обобщаване, съпоставяне с минал опит, анализ и синтез. Разгледани са и теориите на автори като Умберто Еко и Майк Бал, които не са съгласни с идеята на Маклуун, че визуалната вселена е заменила вселената на Гутенберг. Според тях се случва точно обратното, защото младото поколение е ориентирано към компютъра и интернет, които всъщност са буквени медии, а хипертекстуалната им организация е представена преди всичко като текстови формати.

Изследването прави и кратък преглед на теоретиците на визуалния език и визуалното мислене, според които визуалното предхожда словесното в човешкото развитие, проследяват се опитите им да намерят универсален визуален код – абстрактен език от линии, форми и цветове – като система на визуална комуникация, аналогична, но

различна и отграничена от вербалния език. Паул Клее („Pedagogical Sketchbook”, 1925 г. („Педагогически бележник”⁹)), Кандински, Дж. Киипс в Language of vision¹⁰ (Езикът на образа, 1944 г.), Лазло Мохоли Наги във Vision in motion¹¹ (Образът в движение, 1947 г.).

Като особено важен изследването показва опита да се избяга от дихотомията визуално-словесно, изразена в теорията на Мичъл.

„Няма чисто визуални медии, защото на първо място няма такова нещо като чисто визуално възприятие.”¹²

Концепцията на Мичъл оспорва легитимността на термина „визуално възприятие” като напомня, че именно от гледна точка на сензорната си модалност всички медии използват „смесена техника”, т.е. те са смесени медии. Според него критическият дискурс е от ключово значение за разбирането на модернистичната картина, както Библията, историята или класиката са от ключово значение за традиционната наративна живопис. Без да бъде „инструктиран” от критическия дискурс, зрителят не може да види в една картина на Полък нищо друго освен тапет. Мичъл категорично заявява, че „визуалната култура” е област на проучване, която отказва да приеме визията за даденост и която настоява за проблематизиране, теоретизиране, критикуване и историзиране на визуалния процес като такъв.

Обобщение

Обобщението на тезите, касаещи отношението език-визуалност, прави видими две основни посоки на осмисляне на новата констелация.

Първата: „визуалният език” е език, различен от словесния – самостоеен, самодостатъчен, равностоеен и напълно оразличен от словото. Така визуалната грамотност се полага в полето на абстрахиране от културата образи, „визуален език”, произвеждащ единствено визуални съобщения, т.е. алтернативен на словото език.

Втората: „визуалният език” и визуалното мислене получават своя смисъл чрез словото, интерпретацията на образа се нуждае от словото, съответно човекът трябва да развива словесен език за визуалното.

⁹ Клее, Паул. *Педагогически бележник*, изд. Агата-А, София 1996

¹⁰ Kepes, Gyorgy. *Language of Vision*, Courier Corporation, 1995

¹¹ Moholy-Nagy, L. *Vision in Motion*, Paul Theobald, Chicago, 1947.

¹² Mitchell, W. J. T., *What do pictures want?* - Interview <http://www.visual-studies.com/interviews/mitchell.html> (Последно посетено на 18.03.2017)

В контекста на тези теории понятието „визуална грамотност” (доколкото става дума за грамотност) вече предполага да се говори за език, който не можем да произведем посредством работа единствено и само чрез образи, и който задължително предполага своето „мета ниво”.

3. Понятието визуална грамотност

3.1. Понятието грамотност

Тук се прави кратък обзор на понятието грамотност и неговото развитие през историята. Описват се различните форми на грамотност – функционална, културна и критическа. Изследването акцентира върху предефинирането на понятието грамотност, в днешно време. Като най-адекватен в новата ситуация е изведен терминът мултиграмотност, който дава възможност всяка област да формулира свое понятие за грамотност. Ето защо в областите, свързани с визуалната култура, се появява понятието „*визуална грамотност*”.

Изследването се спира върху 20. век и концепцията на Дюи и книгата му „*Моето педагогическо кредо*”, в която той излага основните си тези и идеи в областта на педагогиката и текстът се явява подкана за предефиниране на понятието грамотност. Неговите идеи срещу пасивното възприемане на знания и осланянето на готови отговори, както и теорията за „проблемната ситуация” като способ за усвояване на нови умения и знания се разглеждат като основополагащи за съвременната педагогика.

3.2. Новата грамотност на 21. век

„Новата грамотност” е свързана с медиите и цифровите технологии и се смята за необходимо допълнение към традиционната езикова грамотност. В тази връзка в изследването се прави обзор на идеите на *New London Group*¹³ (Синтия Селф, Джефри Сирк, Ан Висоцки, Ричард Ланхам), които въвеждат термина „*мултиграмотност*”, обвързвайки го с променящия се начин на комуникация между хората и с развитието на новите технологии. *New London Group* извеждат в своята „Педагогика на мултиграмотностите” (*"Pedagogy of Multiliteracies"*) дефиниция за грамотност¹⁴.

Освен концепцията за мултиграмотността определящо значение за смяна на отно-

¹³ Cazden, Courtney; Cope, Bill; *A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures* - et al Harvard Educational Review; Spring 1996; 66, 1; Research Library pg. 60
http://newarcproject.pbworks.com/f/Pedagogy%2Bof%2BMultiliteracies_New%2BLondon%2BGroup.pdf (Последно посетено на 20.03.2017г.)

¹⁴ Пак там. *A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures*

шението към грамотността има и концепцията за мултимодалните текстове на Гюнтер Крес¹⁵.

3.3. Понятието визуална грамотност

Терминът „визуална грамотност” се споменава за пръв път от Джон Дибс (Debes), съосновател на „Международната асоциация за визуална грамотност”¹⁶.

През 1969 г. Дибс дефинира понятието така:

„Визуалната грамотност се отнася до групата на визуалните компетенции на човека, които могат да се развиват чрез гледане, включвайки в същото време и други сетивни преживявания и сетивен опит. Развитието на тези умения е от основно значение за нормалния човешки живот. Когато са развити, те дават възможност на визуално грамотния човек да различава и да тълкува видими действия, обекти, символи, природни или сътворени от човека, с които той се сблъсква в своята среда. Чрез творческо използване на тези умения, визуално грамотният човек е в състояние да общува с други хора. Чрез оценъчно използване на тези умения, той е в състояние да разбира и да се наслаждава на шедьоври на визуалната комуникация.”¹⁷

Визуалната грамотност се определя и като *”способност да се разбират, интерпретират и оценяват визуални съобщения”* (Bristol&Drake, 1994, International Society for Technology in Education).¹⁸

В изследването се извеждат няколко основни положения:

Визуалните компетенции на човека не са непроменима природна даденост. Те се развиват (подлежат на образование, оgramотяване) в няколко посоки: създаване на изображения; разбиране, тълкуване, интерпретиране; оценяване; използване на изображения (намиране и използване на готови изображения).

В употребата си в различни сфери понятието *„визуална грамотност”* променя своя смисъл. *„Визуална грамотност”*, употребена в сферата на медиите или в сферата на образованието по изобразително изкуство, отваря различни дискурсивни полета на

¹⁵ Гюнтер Крес е професор по семиотика в Института по образование към Лондонския университет, участващ в групата New London Group. Работи в областта на социалната семиотиката и интермодалност. Сред последните му публикации са „Грамотност в епохата на Новите Медии (2003 г.), Мултимодален дискурс (с Тео ван Leeuwen, 2001 г.) и „Мултимодално преподаване и учене” (с Кери Джуит и др, 2001), „Комуникация и мултимодалност: от културата на печатната страница към културата на екрана”.

¹⁶ International Visual Literacy Association - <http://www.ivla.org/>

¹⁷ What is “Visual Literacy?” <http://ivla.org/new/what-is-visual-literacy-2/>

Виж също - Braden, Roberts. *Visual literacy* - California state university at chico- <http://www.aect.org/edtech/ed1/16/16-02.html> (Последно посетено на 10.03.2017)

¹⁸ International Society for Technology in Education - <http://www.iste.org/docs/excerpts/MEDLIT-excerpt.pdf> (Последно посетено на 05.05.2017)

разглеждане.

В изследването се обръща внимание на три от тях и то конкретно в областта на образованието. А именно:

- употребата на образа като средство за визуализиране на информация;
- медии (овладяване на технологии и разбиране на медийното съобщение);
- образование по изкуство.

3.3.1. Образът като средство за визуализиране на информация

Разграничава се „визуализацията на знанието” (разширяване на знанието и свързването на една идея с други с помощта на образи) от „визуализацията на информацията” (визуално, компютърно създадено или интерактивно представяне на абстрактна информация с цел разширяване на познанието). Последната цели да представи количество абстрактни данни, правейки ги по-лесни за възприемане.¹⁹

Визуализацията на знанието има за цел да подобри предаването на знание, но цели и създаването на ново знание, добавяйки допълнителни значения и представи, например чрез визуални метафори, които да отворят ново поле на разбиране. В тази област визуалната грамотност се асоциира с визуалното мислене, описано като *"способност да се превърне информация от всякакъв вид в снимки, графики, или визуални форми, които помагат да се съобщава, общува и предава информацията."*²⁰

3.3.2. Визуалната грамотност в контекста на медиите

Понятието *визуална грамотност* се появява във връзка с осмислянето на медиите, технологиите, с нарастващото значение на визуалната комуникация и информация и тяхното значение в нашия живот. Затова голяма част от текстовете, свързани с визуалната грамотност, я разглеждат единствено в контекста на медийната грамотност.

В изследваната литература се проследяват се две тенденции:

- Акцент върху *усвояване на технически умения* за боравене с технологии, произвеждащи и ползващи образи.
- Акцент върху *разбирането* на визуалното съобщение – развиване на критическо мислене.

Като обобщение се извежда, че визуалната грамотност, разбирана като аспект

¹⁹ Eppler, Martin & Burkhard, Remo - *Knowledge visualization. Towards a new discipline and its Fields of Application*. 2004 <http://www.knowledge-communication.org/pdf/knowledge%20visualization%20towards%20a%20new%20discipline.pdf> (Последно посетено на 05.05.2017)

²⁰ Stokes, Suzanne - *Visual Literacy in Teaching and Learning: A Literature Perspective* - Electronic Journal for the Integration of Technology in Education, vol. 1, no. 1, pg10 Available from: <https://wcpss.pbworks.com/f/Visual+Literacy.pdf> Последно посетено на 20.03.2017

на медийната грамотност, трябва да присъства в тази дисциплина като развиваща знания и умения за създаване и разбиране на визуалните съобщения.

Прави се изводът, че визуално грамотният човек трябва да осмисля и разбира, че:

- визуалното съобщение (образ) не е даденост, то е конструирано;
- визуалните съобщения са послания и са изградени с помощта на творчески език със свои правила (имат своя семантика и синтаксис, или форма и съдържание);
- различни хора виждат и разбират едно и също визуално съобщение по различен начин (употребата на образи зависи от пол, етнос, възраст и т.н., в този смисъл важен е този, който гледа);
- във визуалното съобщение са вградени ценности и гледни точки (употребата на грамотността се свързва с това какви са ценностите, целите и вярванията, поради които някакъв образ се чете, гледа и комуникира).

Визуалната грамотност като част от медийната и информативната среда трябва да развива:

- **Знания за технически параметри на изображенията**
 - **Придобиване на основно ниво на технически умения**, необходими за изпълнение на задачите. Ползване на софтуери за презентации и създаване на изображения.
 - **Оценка на източниците** - подходящата и законна употреба на изображенията.
- Оценка на целесъобразността, уместността, точността при употреба на изображението** – намиране на подходящи изображения в съответствие с целите.
- **Естетическо оценяване**
 - **Критическо оценяване и тълкуване** на визуални обекти в техния контекст и специфична употреба - как и защо е създадено визуалното съобщение.

3.3.3. Визуална грамотност и образование по изкуство

В тази част на изследването се разглежда отношението между теория и практика в образованието по изобразително изкуство. Проследяват се автори като Е. Гомбрих, Роджър Фрай, Х. Гадамер и др. Основната теза е, че виждането/възприемането и сътворяването на изкуство предполага образование на окото, визуално оgramотяване, способност за четене с разбиране на образа, тълкуване, проникване в смисловите пластове на образа. Тази способност е резултат от оgramотяване - образование.

Разгледани са статии на Ернст Гомбрих²¹, в които той анализира „анти-

²¹ Gombich, E. *Art in education: some trends and experiments abroad* Available from „The Gombrich Archive” <http://www.gombrich.co.uk> (Последно посетено на 5.06.2015)

теоретичните” нагласи на своите студенти, според които творците правят изкуство сякаш извън осмислянето и знанието, идеята, че човек може да се оттегля от рационално мислене в „ненакърнена” спонтанност, както и вярата в непогрешимостта на личния вкус. В дисертационния труд се проследяват корените на тези нагласи във времето: идеята за автора-гений, творческата „лудост”, социалната „аскеза” и др. Прави се опит тези идеи да бъдат разгледани от гледната точка на постмодерното изкуство с неговите деконструирани романтическите нагласи тенденции, като се покаже как съвременни художници като Барбара Крюгер, Синди Шърман, Кристо, Бил Виола съчетават теоретични и арт практики. Прави се паралел с наблюдаваните студенти от специалност „Изобразително изкуство” във ФНПП, голяма част от които приемат общуването с творбата, като естествена способност, която не е свързана с мислене и трудно достигат до идеята, че образът трябва да се „образова”.

Разгледани са и статии на автори като Лон Нюел²², Дондис, Ярослав Вансат и Даниел Риха²³, Пау Алберто и др. които конкретно се занимават с визуалната грамотност и мястото ѝ в образователната сфера. Според тях концепцията за способността да се чете образът, не е достатъчно застъпена в образованието. Учениците трябва придобият умения да гледат разбиращо, да анализират и да задават въпроси, да разшифроват елементите на визуалния език – линия, форма, цвят, текстура и да откриват принципите, чрез които е конструирана творбата – баланс, ритъм, хармония, конфликти между частите. Нужно е да се развиват аналитични способности, базирани на опознаването на визуалния език, както и прилагането на тези знания в творчеството.

В тази част се проследяват също различни форми на визуалната грамотност: *функционална* - базови умения, необходими за справяне в ежедневието; *културна* - свързана с познания помагачи ситуирането на творбата в нейния контекст; *критическа* - способност за анализ, интерпретация и разбиране на творбата.

Обобщение

Въпреки, че концепциите за визуална грамотност в двете полета донякъде се припокриват, между тях има съществена разлика. В полето на медиите се акцентира върху това да гледаме образа като **визуално съобщение**, докато в полето на образованието по

²² Nuell, Lon. *Visual literacy in art education: a general overview and some thoughts* (in Journal of Visual Verbal Language & Linguistics <[http://www.ohio.edu/visualliteracy/JVL_ISSUE_ARCHIVES/JVL4\(2\)/JVL4\(2\)_pp.77-79.pdf](http://www.ohio.edu/visualliteracy/JVL_ISSUE_ARCHIVES/JVL4(2)/JVL4(2)_pp.77-79.pdf)> (Последно посетено на 20.03.2016г.)

²³ Vancat, Jaroslav & Riha, Daniel - *The Development of Visual Literacy in Art Education* <<http://www.interdisciplinary.net/ci/v1/v11/riha%20paper.pdf>> (Последно посетено на 20.05.2016г.)

изобразително изкуство образът има възможност да се разглежда и като **творба**.²⁴ Специфичността на *визуалната грамотност* в сферата на образованието по изкуство е необходима за запазване на естествената връзка между минало и съвременно в изкуството. А също и за разпознаване и разбиране на изкуството на миналото, като го наблюдаваме през призмата на изкуството, осъществявано чрез новите технологии.

Извеждат се конкретно аспектите на понятието *визуална грамотност*, които са в центъра на изследването:

Визуалната грамотност трябва да развива способности за:

1. Осмисляне и разбиране на творбата в различни контексти (исторически, теоретичен, социален, медиен и т.н.)

2. Анализиране на творбата (синтактичен и семантичен анализ или формален и съдържателен)

3. Оценяване (естетически вкус и способност за изразяване на лично мнение)

4. Интерпретиране (поява на нови идеи във връзка с видяното, напр. сътворяване на творба на базата на творба от друг автор и т.н.)

5. Създаване (творене)

Ако акцентираме само на думата *създаване*, то това умение трябва да се разглежда като едно от основните умения, тъй като се свързва с креативността като отношение между теория и практика, особено в областта на изкуството и образованието. Създаването на изображения е неразривно свързано с разбиране на същността им, с визуална култура и мислене и в този смисъл и с процеса на визуално оgramотвяване.

В изследването понятието „визуална грамотност“ се разбира като разкриване на връзката между гледане и мислене, като съществени атрибути за създаване и разбиране на изкуството.

Достига се до извода, че **развиването на визуална грамотност става чрез два подхода, които се използват при разработването на система от упражнения, а именно:**

Разбиране на художествения образ през езика:

- Наблюдение: концентрация, размисъл за видяното (за образа).

²⁴ Хайдегер, М., *Началото на художествената творба*, в: Хайдегер, М., Същности, С. 1999, ГАЛ-ИКО „Служенето е основната черта, от-към която ни гледа или присъства съществуващото, за да е тъкмо това съществуващо. Вещ за нещо. Собствено про-изведеното за употреба. Вещта е веща за нещо. Тя няма собствен начин за самопокълване, като гранитния блок например. Тя е направена. Вещното битие на вещта се състои в нейната използваемост. В употребата на вещта се среща нейната вещност. ...Но творбата чрез своето самодостатъчно присъствие, прилича по-скоро на самопокълналото и за нищо непредназначено нещо.”

- Усвояване и използване на специфична терминология.
- Вербално изказване и представяне на наблюдения и идеи, свързани с произведенията на изобразителното изкуство.

- Писмено представяне и извеждане на разсъждения.

Разбиране на художествения образ през създаването:

- Задачи свързани с наблюдение, избор и трансформация (интерпретация).
- Тренинг – задачи, свързани с упражняване и решаване на зададени конкретни изисквания.
 - Практически задачи (подкрепящи разбирането на други задачи, текущи тренинг-задачи, семестриални и курсови задачи, чрез които се проверява каква е степента на развитие).
 - Създаване на собствени творби като се ползват придобитите чрез горните задачи знания и умения.

ГЛАВА III. ПРОВЕЖДАНЕ НА ПЪРВОНАЧАЛНИ ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ДЕЙНОСТИ

1. Първоначални изследователски дейности

Първоначалното проучване на конкретната ситуация се извърши в пет етапа:

- Проучване на литература и интернет източници.
- Запознаване с документация за протичане на учебния процес на предишни випуски.
 - Първоначални наблюдения и впечатления, придобити на терен. (Сравнение между началния и сегашния период от развитието на специалността.)
 - Провеждане на анкети и интервюта.
 - Работа на терен. Поставяне на първи практически задачи с цел осъществяване на входяща диагностика.

1.1. Проучване на литература и интернет източници по темата

След проучване на литературни и интернет източници се определи посоката за по-нататъшната работа, а именно изследване *не толкова на проблемите, свързани с общото медийно поле, а към по-тясно изследване на визуалната грамотност в рамките на*

образованието по изобразително изкуство.

1.2. Първоначални наблюдения

Проведените наблюдения могат да се разглеждат като констатиращ етап и входяща диагностика доколкото са база за формиране на първоначална представа за нивото на визуална грамотност, свързана с подготовката на студентите.

Първоначалните наблюдения се проведоха в няколко посоки: нивото на подготовка на кандидат-студентите по време на приемните изпити в специалност „Изобразително изкуство“; работата на студентите в рамките на учебните часове по практическите дисциплини, както и по време на конференсите в края на семестрите; провеждането на студентската „Лятна практика“; нивото на подготовка и крайните резултати по време на семестриалните изпити по ТХО и Неконвенционални форми; преки наблюдения по време на защита на художествени проекти от дипломанти.

Като цяло всички изброени до тук наблюдения дават възможност да се оформи първоначална най-обща представа за нивото на визуалната грамотност на студентите в настоящия период. Достигна се до заключение, че въпреки усилията на повечето преподаватели, *голяма част от студентите запазват едно непроменимо, ниско ниво на визуална грамотност през четирите години на следването.*

1.3. Анкети, проведени сред новоприетите студенти

Анкетите показват проблеми, свързани с предварителната подготовка на студентите: липса на достатъчно информация в художествената област, с която да могат да оперират по време на следването; почти всички новоприети не познават дори на елементарно ниво професионалната терминология; почти всички студенти имат първоначален основен проблем с разчитането и разбирането на произведения на изкуството, анализа и презентацията им; липсват минимални естетически критерии, които да могат да се прилагат на теоретично и практическо художествено ниво по време на учебния процес.

1.4. Интервюта с преподаватели

Проведени бяха интервюта с преподавателите по ТХО и „История на изкуството“ към специалност „Изобразително изкуство“. Също така бяха проследени видео-интервюта с Драган Немцов, които са в дигиталния архив на специалността. Беше проследена и дискусиата, състояла се в галерия „Академия“ на тема „Кое/Кой маргина-

лизира художественото образование?”²⁵, в която участваха изтъкнати български художници, преподаватели в НХА и Софийски университет „Св. Климент Охридски”, и учители, които изразиха изключителната си тревога от маргинализирането на изкуството в образованието. Обобщените изводи от интервютата показват, че независимо от желанията на преподавателите да предложат теми и аналитични подходи на по-високо теоретично ниво, се налага опростяване и схематизиране на учебния материал, съобразно резкия спад в познанията на новоприетите випуски.²⁶ В този смисъл зададените преди двадесет години, в началото на развитието на специалността, изисквания се налага да бъдат променени и съобразени със съвременните условия.

1.5. Първоначална работа на терен по време на учебния процес

Тя се проведе в рамките на следните учебни дисциплини:

- Провеждане на упражнения в специалност ПМХК - ЗИД „Библейски сюжети“ (лекции - доц. М. Блажиева) – проведени са анкети, свързани с познания по история на изкуството и използваните понятия.
- Провеждане на упражнения в специалност ПМХК – „Графичен дизайн“ (лекции - проф. Б. Филчев).
- Провеждане на семинарни упражнения в специалност „Изобразително изкуство“ - ТХО (лекции - проф. О. Дворянов).

1.6. Първи експериментални варианти на три теоретико-практически задачи

Първоначално бяха зададени три учебни задачи, които да подпомогнат началното развитие на възприемането, анализирането, презентирането и практическите реализации на собствени произведения на изкуството.

Обобщение:

На базата на проучванията, извършени в началния етап се установи, че проблемите на студентите, касаещи входното ниво на визуалната им грамотност, могат да се разделят на три групи:

Първа група проблеми. Предварителни нагласи и мотивация за придобиване на нови знания и умения:

²⁵ Дискусия: „Кое/Кой маргинализира художественото образование?” <<http://въпреки.com/post/114932046636/>>

²⁶ Във връзка с това се налага на няколко пъти да се опростяват и изискванията за кандидатстудентските изпити. Малкият брой кандидати и липсата на знания и умения в областта на изобразителното изкуство довежда през 2013 г. до отпадане на приемния изпит по рисуване. Кандидатите започват да се приемат само на основание на дипломата за средно образование и оценката по рисуване от девети клас. Това е съпътствано от ново съкращаване на обичайния брой часове за бакалавърската програма. (бел. авт.)

Липса на достатъчна мотивация и нагласа за активно усвояване на нови знания и умения; липса на нагласа за иновативно мислене при анализа и създаването на собствени творби с художествен характер; погрешното схващане за процеса на придобиване на нови знания и умения, свързано с лесно достъпната информация в интернет; изместването на интереса от образците на „високото изкуство” към лесно разпознаваемите и постоянно мултиплицирани комерсиални образи на масовата култура.

Втора група. Предварителна теоретична подготовка:

Липса на базова подготовка - непознаване на специфичната терминология, елементарните правила и принципи на изобразителното изкуство; невъзможност за ориентация по отношение на връзките между изкуството и неговия контекст - място (география), време (история); липса на създадени навици за изразяване (словесно и писмено); трудности при анализиране на художествени проблеми; липса на възможност за създаване на смислови връзки между различни по характер или стил художествени произведения.

Трета група. Предварителна практическа подготовка:

Слабо познаване на основните принципи за изграждане на художествената творба (композиция, колорит, обем, светлосянка, моделировка и др.); липса на умения и изградени навици за използване и съчетаване на различни по характер изразни техники, похвати, средства и материали при създаване на конкретна творба; липса на опит за изграждане на смислово и материално единство на творбата.

След проведени наблюдения, анкети и интервюта, първоначалното осъществяване на сондиращи практически задачи, както и получените резултати от тях, се **структурира цялостна система от степенувани по сложност задачи, свързани със семинарните занятия на 1-ви и 2-ри курс.**

Беше установена нужда в случаите със специалности, в които се изучава изобразително изкуство и имат педагогическа насоченост, **да се акцентира върху изискванията** студентите да овладеят умения за синтезиране, анализиране и представяне на информация, свързана с областта на визуалните изкуства, т.е. овладяване на метазик. Достигна се до извода, че е необходимо да се вземат превантивни мерки за скоростно „визуално оgramотвяване” на бъдещите педагози по изобразително изкуство още в началото на тяхното следване, за да могат да участват пълноценно в цялостния учебен процес, както и да се реализират адекватно след завършването си.

ГЛАВА IV. ИЗВЕЖДАНЕ НА СИСТЕМА ОТ СЕМИНАРНИ УПРАЖНЕНИЯ И ПРАКТИЧЕСКИ ЗАДАЧИ, СВЪРЗАНИ С ПОВИШАВАНЕ НА ВИЗУАЛНАТА ГРАМОТНОСТ НА СТУДЕНТИТЕ

1. Отправна точка

Извеждането на методическа система на базата на протеклото изследване има за цел въвеждане на комплекс от семинарните упражнения и практически учебни задачи по дисциплината „Теория на художествения образ“ при обучението на студентите от 1-ви и 2-ри курс от специалност „Изобразително изкуство“.

Систематизирането на задачите, свързани с анализ на творби, както и на практическите задачи има за цел да подпомогне:

Своевременно и бързо изграждане на елементарни базови компетенции в областта на изобразителното изкуство в цялостен план; Изграждане на платформа за развитие на връзката между виждане, мислене, писане, обсъждане, създаване и представяне; Изграждане през първите две години от следването на по-стабилни връзки между теория и практика.

Като цяло системата от семинарни упражнения трябва да се насочи към развиването на умения за критическо мислене, анализ и естетическо оценяване.

2. Теоретична база на разработваната система

В основата на разработваната система от упражнения лежи схващането, че „визуалната грамотност“ може да бъде развивана, чрез задаване на подходящи задачи, свързани с различни видове анализи на творби, подкрепени с практически задачи.

Разработването на системата се опира на различни теории, свързани с визуалния анализ. В тази област са разгледани трудове на известни автори като Роджър Фрай, Рудолф Арнхайм, Йохан Винкелман, Чарлс Морис, Ервин Пановски, Ернст Гомбрих и др.

Задачите са свързани с различни видове анализи на художествени творби, като: семиотичен анализ; формален анализ (или в термините на семиотиката – синтактичен анализ.); съдържателен (или в термините на семиотиката - семантичен анализ); анализ на стила; сравнителен анализ.

3. Важни компетенции, които трябва да бъдат усвоени на базата на прилагане на системата от задачи в рамките на учебния процес

Умения за първоначално разчитане на художествения образ

Разбиране за същността на художествения процес и резултатите от него. Разбиране за това как се пристъпва към изграждането на видимата структура на художествения образ. Анализ на компонентите, които съставят художествения образ (композиция, цвят, светлосянка, обем, форма, движение, контрасти, ритъм, повторения и др.). Анализ на техниката, която е използвана за създаването на изображението (например начините на полагане на шриха, на боите, фактурата и др.).

Умения за задълбочено анализиране на произведенията на изкуството:

Формиране на способности за разграничаване на различните стилове на епохите, теченията и индивидуалните авторски стилове по определени признаци; ситуиране на творбата в културния контекст, в който е създадена; оценяване на образа от гледна точка на авторската мотивация и потребността от страна на публиката; анализ на синтаксиса на изображението, включващ стиловата му характеристика.

Умения за изразяване и представяне:

Как се представя словесно, писмено и чрез мултимедийни презентации художествената творба; усвояване на набор от критични инструменти за изследване на същността на художествения образ; синтезиране на получената информация и придобития практически опит под формата на интерпретиране и създаване на художествени проекти и собствени творби; формулиране на собствена естетическа оценка.

4. Структуриране на системата

Системата е разчетена за прилагане в 1-ви и 2-ри курс в четири поредни семестри. Това засяга пряко водещата дисциплина ТХО. Като се има предвид обаче, че тя се свързва чрез интегрални връзки с отделните практически художествени дисциплини, може да се каже, че прилагането ѝ оказва влияние и върху учебните процеси, протичащи във всяка от тях. Функционирането на системата се осъществява във времето по семестри. Според учебния план всеки семестър има водеща тема, която определя конкретния тематичен диапазон на лекциите.

Включените в системата упражнения са разделени в четири групи:

- Семинарни упражнения (писмени и устни анализи на произведения)
- Текущи задачи (със смесен аналитично-практически характер), които се провеждат през четирите семестъра и нарастват като сложност.
- Практически задачи (допълващи анализите)

- Практически семестриални и курсови задачи (на базата на реализация на собствени творби - авторски решения произтичащи от конкретни анализи)

В семинарните упражнения, свързани с писмени анализи, на студентите се задава да направят предварително проучване и да съберат определено количество информация, която да се анализира като се разграничат синтактично, семантично, прагматично ниво.

При словесното представяне (устните анализи и дискусии), акцентът се поставя, върху формалния анализ *„трениране на мисленето през това, което вижда око-то“*, като се обръща по-сериозно внимание върху формалното описание на творбата – как е изградена като композиция, колорит, светлосянка, пластични стойности, декоративност, идеализация или стилизация, атмосфера, перспектива, движение, ритъм, форма, детайл.

С осъществяването на серия от последователни анализи на произведения от различни исторически епохи и стилове (включително и на свои собствени творби) студентите постепенно трябва да започнат да изграждат индивидуални подходи към мисленето за изкуството в следните визуални категории: според историческия, теоретичен, социален, медиен и т.н. контекст, в който са създадени и в който се възприемат произведенията; според принципа на композиционно структуриране на полето на творбата; според пространственото изграждане; според графичното изграждане; според колоритното изграждане; според използваните художествени средства; според техниката на изпълнение и използваните материали.

Практически задачи, допълващи и подпомагащи семинарните упражнения

Практическите задачи имат за цел да подпомагат анализите по емпиричен път и доизясняват спецификата на проблема. Също така съдействат за формиране на навици за идентифициране, описание и изследване на специфичните проблеми и особености на творческия процес през призмата на собствения опит.

Най-общо казано практическите задачи са отнасят към формалната (видима) страна на изграждането на художествен образ. Те са свързани с подхода към разбирането на контекста и съдържанието на творбите, с видовете композиция и техните разновидности, с формалното изграждане на композицията, с пространственото изграждане на композицията, с колоритното изграждане, с изграждането на базата на осветлението (светлинния източник).

В основния текст системата от задачи е представена в схема, а последователността на провеждането на задачите през семестрите - във вид на таблица.²⁷

Схема №2

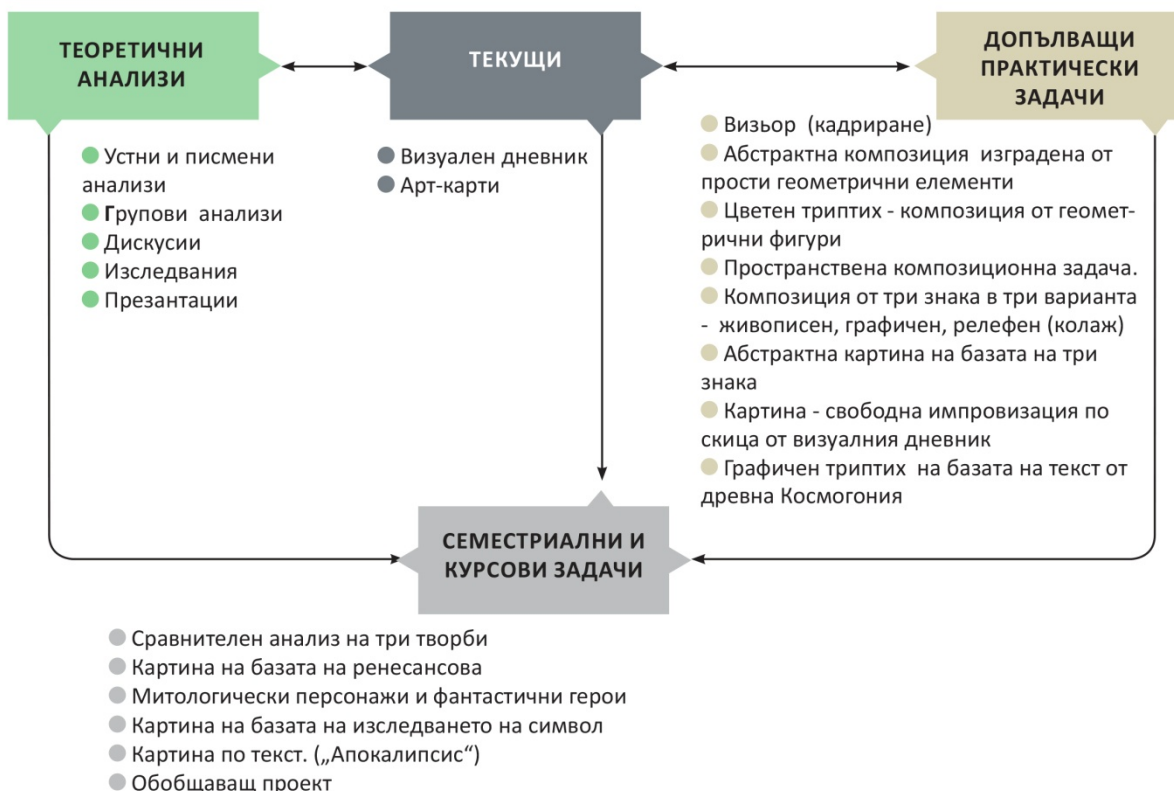

Таблица №1

Семестри	1-ви семестър	2-ри семестър	3-ти семестър	4-ти семестър
Основна тема	„От натура към абстракция”	„Реалност и фантазия”	„Знак и символ”	„Слово и образ”
Семинарни упражнения	1. Анализ на композиционната структура на класическа творба	1. Изследване и анализ на визуалните характеристики на даден стил	1. Изследване и сравнителен анализ на развитието на конкретен символ в различни култури и епохи.	1. Анализ на творби с общ сюжет от различни епохи. („Изкушенията на Св. Антоний“).

²⁷ В таблицата са фиксирани параметрите на системата за въвеждаща подготовка, свързана с развитието на „визуалната грамотност“ за 1-ви и 2-ри курс.

	2. Анализ по зададен формуляр	2. Групова презентация на стиловите особености на течения и творби	2. Сравнителен анализ на два вида знакови системи	2. Групова презентация на стиловите особености на течения и творби
	3. Анализ на композиционното структуриране на една творб.	3. Групов анализ на творби	3. Сравнителен анализ на използваната символика в творби от различни епохи	3. Анализ на теоретичен текст свързан с изобразителното изкуство
Текущи задачи	4. Арт карти (Игра-1)	4. Арт карти (Игра-2)	4. Арт карти (Игра-3)	4. Арт карти (Игра-4)
	5. Визуален дневник	5. Визуален дневник	5. Визуален дневник	5. Визуален дневник
	<i>Помощни задачи:</i> 6. Визьор (кадриране)	<i>Помощни задачи:</i> 6. Цветен триптих (всяка от трите части е в различна цвятова гама)	<i>Помощни задачи:</i> 6. Композиция от три знака в три варианта - живописен, графичен, релефен (колаж).	<i>Помощни задачи:</i> 6. Картина - свободна импровизация по скица от визуалния дневник.
Практически задачи (допълващи текущите)	7. Абстрактна композиция изградена от прости геометрични елементи	7. Пространствена композиционна задача	7. Абстрактна картина на базата на три знака	7. Графичен триптих на базата на текст от древна космогония
Семестриални задачи – 1-ви и 3-ти семестър	8. Сравнителен анализ на три творби: класическа, модерна (фигурална), модерна (абстрактна).	8. Митологически персонажи и фантастични герои. (създаване на 3-4 илюстративни изображения)	8. Картина на базата на изследването на символ.	8. Картина – свободна импровизация по текст
Курсови задачи – 2-ри и 4-ти семестър.		9. Картина, изхождаща от класическата (ренесансова) картина (продължение от 1-ви семестър)		9. Обобщаващ проект, който обединява основните художествено-практически дисциплини и разкрива връзките им с ТХО.

5. Описание на задачите, включени в семинарните упражнения по дисциплината „Теория на художествения образ“

5.1. ПЪРВИ СЕМЕСТЪР: Задачи по „Теория на художествения образ”, свързани с темата „От натура към абстракция“.

5.1.1. Анализи

- **Словесен анализ на творба** (*индивидуален коментар на творба последван от обща дискусия.*)

Цели на задачата:

Да се преодолеят задръжките, свързани със свободното изказване на собствено мнение по отношение на художествена творба.

Да се придобият умения за ясно, конкретно и професионално словесно представяне и изказване на критическо мнение в областта на теорията на изкуството.

- **Писмен анализ по предварително зададен формуляр с въпроси.**

Цели на задачата:

Да се разбере и упражни логичната последователност при подреждането на въпросите, които се задават с цел разбирането на същността на дадена творба.

- **Композиционен анализ на формалната структура на класическа творба.** („Троен анализ”).

Цели на задачата:

Да развива аналитичния поглед, свеждащ се до разграничаване на различните композиционни аспекти на творбата и разбиране на структуриращата им роля.

Да изгражда и тренира навик за използване на аналитичен подход към художествената творба.

Описание на задачата :

Студентите анализират творба от Ренесанса, като извеждат в рисунки: основната композиционна структура, маркират доминиращите цветни петна, отделят светлина от сянка чрез маркиране с щрих или петно.

5.1.2. Текущи практически задачи.

Основната им роля е да затвърдят наученото по време на различните анализи чрез създаване на връзки между словесното представяне и практическото изобразяване.

- **Арт-карти**

Изработени са 500 карти с формат 9x12 см всяка, от които е репродуцирана конкретна, модерна творба (живописна картина) и детайл от същата. Включени са примери от следните течения, условно разделени по групи:

1-ва група: символизъм, сецесион, фовизъм, експресионизъм, кубизъм, футуризм, парижка школа.

2-ра група: дадаизъм, сюрреализъм, конструктивизъм и абстракционизъм.

3-та група: абстрактен експресионизъм, информел арт, оп арт, поп арт, хиперреализъм.

4-та група: ленд арт, минимал арт, концептуал арт, наратив арт, видео арт.

Заниманието с картите протича в две посоки:

- опити за първоначално формално разграничаване (по собствена вътрешна преценка, без намеса на преподавателя);
- дискусивно обсъждане (на какъв принцип са ги разделили с помощ от страна на преподавателя).

Игри с арт-карти

Примерни варианти: първоначално разделяне по стилови белези; произволно изтегляне на карти и опити за класифицирането им по течения; от произволно струпана купчина карти да се изтеглят тези, които са от конкретно течение (или творби на конкретен автор) и др.

Последващи анализи: сравняване с фолиото и корекции на грешките; дискусии относно начините на протичането на игрите; аналитичен коментар от страна на студентите; аналитичен коментар от страна на преподавателя.

Цели на задачата:

Основната цел е развитие на („завръщане към“) определен тип аналитично гледане и възприемане на художествената творба – различно от погледа, който се *информира* чрез и през интернет. Заедно с това се цели:

- създаване на мотивация (събуждане на творческата активност) за усвояване на принципите за осъзнаване на различията между произведенията на изкуството;
- подпомагане на способността за селекция – хаоса от образи да бъде постепенно подреден според художествени принципи;
- осъзнаване на различието между принципите за възприемане през интернет и чрез възприемане в реално пространство и време.

○ **Визуален дневник**

Задачата включва четири последователни етапа:

- **Скица**

Скици на обект (случайна композиция от обекти) от заобикалящата действителност. Няма изискване за точно (реалистично) отразяване или етюдно изпълнение. Материалите за изпълнение се предпочитат да са графични, но не се отхвърлят и други решения (цветни или фотоколажни).

- **Текст (описание)**

Описание на визуален обект, срещнат в ежедневието и провокирал интереса на студента. В това описание студентите трябва да се спрат на основни компоненти, изграждащи визуалния образ – като форма, цвят, материя, контекст, в който се е намирал обекта и как той е бил повлиян от него.

- **Трансформация на образа**

На базата на текста и скиците (снимките) студентите трябва да измислят своя визуална версия, своя композиция, т.е. да **трансформират реалния образ, взет от ежедневието, в своя творба**. Тази трансформация се осъществява само на идейно (проектно) ниво във вид на скици и описание.

Тази задача има за цел да развие умения като: насърчаване на наблюдението; саморефлексия; устно и писмено представяне на идеи; анализ, интерпретиране и концептуализиране на визуалния опит; практически умения.

- **Количество визуализирани идеи и представянето и оформлението на текста и скиците в едно общо тяло.**

5.1.3. Подкрепящи (подпомагащи, допълващи) задачи за първи семестър (Подкрепят работата по останалите теоретични и практически задачи)

○ **Визьор (кадриране)**

Цели на задачата:

- Да се демонстрират възможностите за отделяне на конкретен отрязък от заобикалящата среда; да се развият умения за избор на композиционни принципи като: ритъм, повторение, равновесие, контраст и противопоставяне, опростяване и стилизиране, обобщение; да се добие усет за етапите на изграждане на едно произведение от първоначалната скица от натура, през трансформацията на идейно и формално ниво, до завършената творба.

○ **Абстрактна композиция от геометрични елементи (колажно, графично решение)** (*От геометрични модули към реалистична рисунка*)

Цели на задачата:

Да се придобият предварителни умения и знания за композиционни похвати като: баланс на основни елементи, организация на групи елементи около конкретен център, съгъстяване и разреждане на елементи в пространството на творбата, ритмичност и аритмичност, контраст и противопоставяне, стабилност – мобилност, равновесие и дебалансиране и т.н.

5.1.4. Семестриална задача за първи семестър.

○ **Сравнителен анализ на три творби (класическа, модерна фигурална, модерна абстрактна)**

Задачата се схематизира в няколко етапа, в които се изисква от студентите да преминат през практически последователни стъпки.

1-ви етап

Избор на три достатъчно сложно изградени творби (класическа, модерна фигурална, модерна абстрактна).

2-ри етап

Схематичен (графичен) анализ на всяка една от творбите в три фази – композиционна структура, колорит, светлосянка. От студентите се очаква да направят по три рисунки за всяка творба.

3-ти етап

Описание и тълкуване на приликите и разликите между трите творби. Това, което вече е изведено визуално, трябва да бъде описано в писмен текст.

Цели на задачата:

Целта е студентите да могат да откриват и разграничават в една творба компонентите на нейната структура, което е важна стъпка към аналитичното гледане.

Като надграждане на тези умения се цели и развиването на способностите за анализиране чрез сравняване на творби, които на пръв поглед нямат никакви общи черти. Това спомага за развиване на способностите им за аналитично наблюдение и концентрация върху отделните елементи.

Паралелният анализ на три творби от различни епохи с различна стилова характеристика има за цел също така да стимулира придобиване на знания за стила на конкретни автори и историческия контекст, в който творят.

5.2. ВТОРИ СЕМЕСТЪР. Задачи свързани с темата „Реалност и фантазия”

5.2.1. Анализи

- **Изследване и анализ на визуалните характеристики на даден стил**

Митологични и фантастични персонажи

Цели на задачата :

Основната цел на задачата е да се проследят връзките на изобразителното изкуство с митологичните разкази, религиозните вярвания, историческите факти и литературните им интерпретации. По-конкретно вниманието се фиксира върху фантастичните персонажи – демони, чудовища, божества, герои и др. Трябва да се изследват и анализират типичните детайли, разкриващи чертите на стила, а също да се проучи и контекстът, в който той функционира.

- **Сравнителен анализ на две творби с фантастичен характер и персонажи**
(Студентите са разделени по групи. Дискусия)

Цели на задачата:

Да се обърне специално внимание и да се изпробва на практика „техниката” за подреждане и задаване на въпроси при опитите да сравним и анализираме определен брой художествени творби. Също така целта е това да се извърши на състезателен и дискуссионен принцип, за да се натрупва опит по отношение на представянето и защитата на собствените виждания и възгледи в областта на изкуството.

- **Групови презентации на стилови особености на течения и творби**

Цели на задачата:

Затвърждаване на предварително получената информация за модерните течения, автори и творби под формата на структурирани, трайни знания. Като допълваща цел може да се посочи даването на възможност на студентите самостоятелно да подготвят и словесно да представят пред своите колеги информативен материал по избор за съответна група от модерни течения.

5.2.2. Текущи практически задачи

- **Арт-карти и визуален дневник**

Задачите протичат по модела от първия семестър

5.2.3. Подкрепящи (допълващи) задачи за втори семестър

- **Цветен триптих**

Цели на задачата:

Първата цел е изграждане на базата на конкретно избрани геометрични знаци на сложна, линейна структура за три различаващи се една от друга композиции.

Втората, по-важна цел е трите композиции да бъдат разработени в цвят, като всяка е решена в зададена от преподавателя, различна цветова гама. Същността на задачата е постигане на колкото се може повече нюанси, като се изхожда от ограничен брой цветове, чрез които да се запълнят множеството полета образувани от засичането на знаците.

○ **Пространствено композиционна задача - организиране на случайно намерени или избрани предмети в пространствена композиция**

Цели на задачата:

Развитие на пространственото и асоциативно мислене при разполагането на разнообразни композиционни елементи в конкретно пространство. Като съществен аспект на задачата може да се посочи и търсенето, описанието и анализа на асоциативните връзки, които възникват при подреждането на няколко предмета в определена последователност, близост, или пряк допир помежду им.

○ **Изобразяване на митологични и фантастични персонажи**

Цели на задачата:

В практически аспект изобразяването на фантастичните образи да се подчини на характерните стилови особености на конкретната култура, с която те са свързани. Така в рисунките на студентите трябва ясно да се усети стиловата интерпретация на зададените фантастични персонажи. Като цел на задачата може също да се отбележи насочването на вниманието на студентите към емблематични митологични сюжети и визуални характеристики на герои от различни, повече или по-малко познати, култури.

5.2.4. Курсова задача

○ **Създаване на авторска картина по ренесансовата картина, изследвана през първи семестър**

Цели на задачата:

Основната цел е практическото затвърждаване на знанията, получени през първия и втория семестър, чрез използването им за създаване на творба, свързана със собствена интерпретация на ренесансовата картина в стиловите особености на някое от модерните течения.

5.3. ТРЕТИ СЕМЕСТЪР. Задачи, свързани с темата „Знак и символ”

5.3.1. Анализи

○ **Изследване и сравнителен анализ на развитието на конкретен символ в различни култури и епохи**

Цели на задачата:

Целта е чрез проследяването на функционирането на един символ във времето, да се стигне до осъзнаването му като променлив според историческия и културен контекст, в който се използва.

Друга цел е да се изследват различните смислови значения и визуалните форми, чрез които се интерпретират символите.

Важна цел също е да се направи сравнителен анализ между различен тип изображения на един конкретен символ, за да се схване неговата поливалентна сложност.

5.3.2. Словесен анализ на използваната символика в конкретни творби

Цели на задачата:

Провеждане на словесен анализ на състезателен принцип между предварително формирани групи. Той включва обговаряне и проследяване на ролята на символите в дълбочина. Важно е също изясняването на символния характер на езика на изкуството.

5.3.3. Текущи задачи.

○ **Арт-карти и визуален дневник.**

Задачите протичат по модела от първия семестър.

5.3.4. Подкрепящи задачи

Композиция, изградена чрез три знака в три варианта – графичен, живописен, релефен (колажен)

Цели на задачата:

Основната цел е свързана с използването на знаците като основа за създаването на композиционна структура. Цели се също така провокиране на осъзнаването на факта, че при използването на еднакви композиционни елементи (знаци), е възможно на базата на различните изразни средства и материали, характерни за отделните видове изобразителни изкуства, да се създадат различни по своята специфика творби.

5.3.5. Семестриална задача

Създаване на собствена живописна творба на базата на изследвания през семестъра символ

Цели на задачата:

Да се реализира живописна творба като се изходи в тематичен план от конкретен символ, а в практически се използва определена цветова гама.

5.4. ЧЕТВЪРТИ СЕМЕСТЪР. Задачи, свързани с темата „Слово и образ”

5.4.1. Анализи

○ Анализ на творби с еднакъв сюжет, но от различни епохи

(От изображението към текста. Тема: „Искушенията на Св. Антоний“)

Цели на задачата:

Постигане на по-задълбочено вникване в сюжета на творбата.

Формиране на умения за аналитична съпоставка между творби с еднакъв сюжет, но реализирани през различни епохи.

Преодоляване на бариерите при словесно представяне и реализиране на връзка изображение-текст.

Групова презентация на стилите особености на течения и творби *(подкрепена с използването на пауър пойнт)*

Цели на задачата:

- Усъвършенстване на уменията за словесна презентация
- Задълбочаване на познанията за изкуството на XX век
- Да се постигне разбиране за стила на отделния автор и мястото му в контекста на общият стил на периода (епохата).
- Формиране на усет за изграждане на съдържание и времетраенето на една презентация.

5.4.2. Текущи задачи: арт-карти и визуален дневник.

5.4.3. Практически допълващи задачи

○ Картина - свободна импровизация по скица от визуалния дневник

Графичен триптих на базата на текст от древна космогония *(от текста към изобразяването)*. Текстове са специално подбрани от различни древни митологии и засягат задължително пасажи от космогония - пораждането на света от някаква първопричина и постепенното разширяване на следствията. Изискването е изпълнението да бъде осъществено с графичен, рисуначен материал – молив, туш и перо, туш и четка или други. Друго важно условие е да се спази композиционният принцип на триптиха.

Цели на задачата:

Да се вникне в същността на текста и образите, които са описани чрез него. Също така целите касаят избора на композиционни решения, техника на изпълнение подходяща за допълнително развитие на варианти на творбата.

5.4.4. Курсови задачи

○ **Живописна творба по текст, пасаж от „Откровение на Свети Иоан Богослов“.** (От текста към изображението).

Цели на задачата:

Реализация на художествена творба по зададен текст. Цели се самостоятелното създаване на художествен резултат – интерпретация на пасаж от текста чрез живописни изразни средства, избрани по лична преценка. Задачата е подходящ за провеждане на изходяща диагностика, защото в нея може да се проследи дали сборът от предишните задачи е довел до по-добро разбиране на основните изисквания за постигане на качествено ниво на едно произведение .

○ **Обобщаващ курсов проект, включващ по една задача, свързана пряко с художествено-практическите дисциплини (ХП) - рисуване, живопис, графика, скулптура, декоративно-приложни форми, неконвенционални форми и др. Търсене на връзки и анализиране на ползата от тях.**

Задачата е разработване на аналитичен проект, в който се проследяват и анализират връзките между теория и практика в цялостната рамка на специалността за първите две години и изучаваните през този период учебни художествени дисциплини. Изискванията са посредством текст и визуални приложения, събрани в книжно тяло с формат А4, да се представят, опишат и анализират основните постижения на студента в изучаваните различни художествени дисциплини.

Цели на задачата:

Основната цел на тази задача е насочена към придобиване на по-голяма яснота за силните и слаби страни на протеклия учебен процес чрез използване на аналитични подходи към постигнатите резултати по време на различните му фази.

6. Възможни педагогически подходи и методи на преподаване на изобразително изкуство, които могат да се ползват при прилагането на системата.

При разработването и прилагането на системата от задачи, свързани с визуалната грамотност, са използвани различни методи и подходи:

Методи за активно учене, като работа в малки и големи групи, обсъждане, задаване на въпроси, интервю, мозъчна атака, визуализиране, картини и фотографии, дебат, во-

дене на дневник, решаване на проблеми, обсъждане на ценности, преживяване и споделяне, ролеви игри и др.²⁸, оценяването и самооценяването, рефлексията, работата по проекти и опитно-изследователската работа. Активното учене е свързано с **конструктивистки подход**²⁹, при който знанието се приема не като продукт, а като процес³⁰, който стимулира развитието на *висшите когнитивни умения на обучаваните* - за анализ, синтез, класификация, валидизиране и трансфер на знанията.

Интерактивни методи (*ситуационни, дискуссионни, опитни*)³¹.

Методи, препоръчвани за обучението на възрастни.³²

Като **«форми»**, свързани с обучението на възрастни, се посочват семинара, практическото занятие, самостоятелната работа, консултацията, екскурзията и т.н.³³

ГЛАВА V. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ И ДОКАЗВАНЕ НА ХИПОТЕЗАТА

В приложената в изследването методическа система са включени семинарни упражнения (анализи) и практически задачи, които се различават по своите цели и характерни особености. Затова се използват комбинации от различни качествени методи за анализ на постигнатите резултати:

1. **Анализа на съдържанието.** Анализирани са текстовете от писмените анализи, видеозаписите на няколко от проведените словесни презентации и дискусии, както и на голямо количество картини и рисунки, създадени по време на учебния процес.

²⁸ Вълчев, Р. *Интерактивни методи и групова работа в съвременното образование*. Отворено образование, С., 2006.

²⁹ Радев, П. *Конструктивистка дидактика*, УИ „П. Хилендарски“, Пловдив, 2010.

³⁰ Брунер, Дж. *Психология на познанието*. Педагогика, 1995, кн. 9.

³¹ Иванов, И. *Интерактивни методи на обучение*. В: „Образование и квалификация на педагогическите кадри – развитие и проекции през XXI век“. Варна, 2005.

Витанов, Л. *Интерактивни методи на обучение*. В сб.: „Традиции и иновации в началното образование“, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 2013.

³² Петров, П., Атанасова, М. „Образованието и обучението на възрастните“ (актуални проблеми), „Веста Словена – ЖГ“, ISBN 954-8510-53-7, С. 1999 г.

³³ Петров, П., Атанасова, М. „Образованието и обучението на възрастните“ (актуални проблеми), „Веста Словена – ЖГ“, ISBN 954-8510-53-7, С. 1999 г.

2. Феноменологичен (описателен) анализ - „Описателният анализ има комплексен характер. Резултатите от този анализ се изразяват най-често вербално, но могат да бъдат подкрепени с числа и графики“.³⁴

В изследването се описват резултатите от провеждането на отделните задачи, залегнали в системата, като се придържам към директно представяне на констатираните слабости и постижения.

Феноменологичният анализ завършва с **анализ на резултатите от 5-те основни практически задачи. Извеждат се седем основни показателя за оценяване на резултатите на всяка от 5-те задачи:**

- а) Общ поглед за оценяване на подхода към задачата**
- б) Тематичен подход**
- в) Принципен подход - поставяне на художествен проблем и опит за неговото решаване**
- г) Композиционно решение**
- д) Колоритно решение**
- е) Обем, светлосянка**
- ж) Техника на изпълнението**

В основния текст резултатите са изведени в таблица, а в приложенията са изведени в диаграми.

Като цяло се наблюдава повишаването на нивото на визуалната грамотност от 16-и, през 17-и към 18-и випуски. Това се случва в следствие на постепенното разширяване и прецизиране на системата от семинарни и практически задачи.

3. Херменевтичен (съдържателен) анализ - проследяват се и се анализират различните обстоятелства, фактори, нагласи и странични влияния (индивидуални, колективни и обществени), които довеждат до конкретните резултати.

4. Доказване на тезата

Позовавайки се на извършените по-горе анализи на резултатите от проведените наблюдения и теоретични и практически действия, в изследването се доказва следната теза:

³⁴ Бижков, Г. „Методология и методи на педагогическите изследвания“ стр.486 954-8542-31-5, издателство „АСКОНИ – ИЗДАД“ С. 1995 г.

„Прилагането на конкретната методическа система, включваща общотеоретични и практически задачи, свързани с развиване на базовите компетенции на студентите от специалност „Изобразително изкуство“ през първите две години от учебния процес, в рамките на дисциплината „Теория на художествения образ“, води до значително повишаване на нивото на визуалната им грамотност.“

4.2. Представяне на аргументите.

Факти

Изследването визира няколко типа факти:

Студентски творби, реализирани във връзка със зададените задачи по време на съвместната ни работа.

Изложби, включващи представителна извадка от цялостната продукция, създадена по време на изследването.

Участия на студенти във външни проекти, т.е инициирани по програми на ЕС, Министерството на образованието, Столична Община, различни наши и чуждестранни неправителствени организации и участия във фестивали за съвременно изкуство в България и чужбина.

Документи

Като такива могат да се посочат свързаните с по-горе изброените изяви плакати, фото- и видеодокументация, публикации в медиите и др.

Основно се визират студентски публикации, каталози, плакати, фото- и видеодокументации, учебни проекти и практически задачи.

На базата на изложените аргументи и представената аргументация смятаме, че в рамките на проведеното изследване така изложената по-горе хипотеза може да се приеме за доказана.

ИЗВОДИ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изводи.

1. „Визуална грамотност” е съвременно понятие, плод на промените, настъпващи в новата технологична епоха. Кардиналните промени на всички нива на обществения живот свързват това понятие с подценяване или загуба на някои от традиционните познания и умения. Радикалната им замяна с нов подход към познанието, характеризиращ

се с активното използване на новите комуникационни технологии не решава проблема, а по-скоро го задълбочава.

3. В началото на висшето си образование, голям процент от студентите (бъдещи педагози в областта на изобразителното изкуство) нямат необходимите познания, на базата на които да бъдат определени в съвременната ситуация като „визуално грамотни”. Това не им дава възможност да покриват с лекота академичните изисквания.

4. Състоянието на ниска „визуална грамотност” в началото на XXI век на новоприетите студенти е възможно да се повиши, ако се въведе и осъществи на практика подходяща концепция за преподаване, която да включва актуални теоретични и практически подходи и методи.

5. Съществува необходимост от разработване на актуален комплекс от лекции и упражнения, свързани с художествените дисциплини за повишаване на визуалната грамотност на новоприетите студенти още в началото на следването. Той трябва да отговаря на реалната ситуация на преход между две различни исторически епохи и да е съобразен с конкретния контекст, в който се намира българското образование.

6. „Визуалната грамотност” в областта на висшето образование по изобразително изкуство е проблем, който може да се реши до голяма степен от преподавателите чрез създаване на лична мотивация у студентите по време на учебния процес като се вземат пред вид промените в нагласите на съвременното поколение.

7. Подготовката и участието на студентите в публични изяви с творчески характер спомага значително за развитието на визуалната им грамотност. Тези свободни изяви не само стимулират индивидуалното развитие и самочувствие, но и са необходими като допълване на учебния процес с практически реализации в реални условия.

8. Успешното провеждане на изследването на проблемите, свързани с развитието на визуалната грамотност, е възможно благодарение на интегралния характер на дисциплината „Теория на художествения образ“. Това предлага сериозни възможности за провеждане на интердисциплинарни теоретико-практически изследвания в областта на педагогиката на изобразителното изкуство.

НАУЧНА НОВОСТ И ПРИНОСИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Научната новост и резултатите от теоретичните изследвания, проведени в съответствие с целта и задачите на дисертационния труд, могат да бъдат обобщени в следните основни приноси:

1. Селектирана, анализирана и систематизирана е литература, свързана с теория на визуалната култура и визуалната грамотност, което ще послужи за бъдещи проучвания при очертаването на дисциплинарно поле на визуалната грамотност.

2. Проследени и анализирани са употреби на понятието визуална грамотност. Понятието за визуална грамотност е разгледано като терминологично ядро, събиращо мрежа от взаимовръзки в теорията на визуалната култура и методика на образованието по изкуство.

3. Систематизирани и апробирани са методи за развитие на визуалната грамотност на студентите по време на началния период от обучението им. Тези методи могат да бъдат използвани като база както за нови разработки в същата област, така и да се адаптират и прилагат в сходни такива.

4. Предложена е и апробирана оригинална методическа система от семинарни упражнения и практически задачи, за развиване на визуалната грамотност и компетенциите в областта на преподаването на основни теоретични аспекти на изобразително изкуство във висшето образование.

5. Проследено и анализирано е голямо количество документация, свързана с интегралната дисциплина ТХО през последните десет години, факт, който може да послужи за провеждане на други подобни изследвания, свързани с развитието на учебния процес.

6. При протичането на изследването и практическия експеримент в динамично променящата се съвременна ситуация в българското образование по визуални изкуства са диагностицирани редица нововъзникнали проблеми, свързани с визуалната грамотност при поколението, родено през първите години на демократичния преход.

7. Паралелно с изпробваната методика са създадени от автора оригинални пособия и помагала, даващи възможност за използване на информационни и игрови способности в обучението на студентите.

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА:

Статии:

Образованото око – да разбираме това, което виждаме. Пресечни точки между теория и практика в преподаването на изобразително изкуство

В: Сборник със статии „Образователни иновации в сферата на визуалните изкуства”, изд. Симолини, 2010

Визуална грамотност : Между художественото изображение и мисловните му интерпретации

В: Годишник на Софийския университет „ Св. Климент Охридски”, Факултет по начална и предучилищна педагогика, София, 2012, Том 104, стр. 123

Учебник по изобразително изкуство за 1 клас и Книга за учителя по изобразително изкуство за 1 клас , изд. Рива, София, (одобрени от Мон 2016 г.)

Учебник по изобразително изкуство за 2 клас и Книга за учителя по изобразително изкуство за 2 клас , изд. Рива, София, (одобрени от Мон 2017 г.)

БИБЛИОГРАФИЯ КЪМ АВТОРЕФЕРАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Ползвана литература на български език:

1. Бижков, Г. *Методология и методи на педагогическите изследвания*, изд. „АСКОНИ – ИЗДАД“ С. 1995 г.
2. Хайдегер, М., *Началото на художествената творба*, в: Хайдегер, М., *Същности*, С. 1999, ГАЛ-ИКО
3. Бьом, Г. (2013) *Завръщането на образите*. В сп. „Пирон” брой 6/2012-2013. *Визуална култура / визуални изследвания* <<http://piron.culturecenter-su.org/>>.
4. Иванов, И. *Интерактивни методи на обучение*. В: „Образование и квалификация на педагогическите кадри – развитие и проекции през XXI век“. Варна, 2005.
5. Витанов, Л. *Интерактивни методи на обучение*. В сб.: „Традиции и иновации в началното образование“, УИ „Св. Кл. Охридски“, С., 2013.
6. Петров, П., Атанасова, М. *Образованието и обучението на възрастните (актуални проблеми)*, „Веда Словена – ЖГ“, С. 1999 г.
7. Дискусията „*Кое/Кой маргинализира художественото образование?*“, <<http://въпреки.com/post/114932046636/>>

Ползвана литература на чужд език:

8. Boehm, Gottfried & Mitchell ,W. J. T.. *Pictorial versus Iconic Turn: Two Letters*. In: *Culture, Theory and Critique*, Volume 50, Issue 2-3, 2009, 103–121.
9. Braden, Roberts *Visual literacy* - California state university at chico-
<<http://www.aect.org/edtech/ed1/16/16-02.html>> / (Последно посетено на 10.03.2017)
10. Cazden, Courtney; Cope, Bill; *A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures* - et al *Harvard Educational Review*; Spring 1996; 66, 1; Research Library pg. 60

- http://newarcproject.pbworks.com/f/Pedagogy%2Bof%2BMultiliteracies_New%2BLondon%2BGroup.pdf (Последно посетено на 20.03.2017г.)
11. Eppler, Martin & Burkhard, Remo - *Knowledge visualization. Towards a new discipline and its Fields of Application*. 2004
 12. <http://www.knowledgecommunication.org/pdf/knowledge%20visualization%20towards%20a%20new%20discipline.pdf> (Последно посетено на 05.05.2017)
 13. Gombich, E. *Art in education: some trends and experiments abroad* Available from „The Gombrich Archive” <http://www.gombrich.co.uk> (Последно посетено на 5.06.2015)
 14. Holm, Poul (2009) Emerging Trends in Socio-economic Sciences and Humanities in Europe , https://cordis.europa.eu/citizens/docs/ssh_metris_en.pdf стр. 110, (Последно посетено на 20-03-2017)
 15. International Society for Technology in Education - <http://www.iste.org/docs/excerpts/MEDLIT-excerpt.pdf> / (Последно посетено на 05.05.2017)
 16. *International Visual Literacy Association* - <http://www.ivla.org/>
 17. Jaroslav Vancat & Daniel Riha - The Development of Visual Literacy in Art Education
 18. <<http://www.inter-disciplinary.net/ci/vl/vl1/riha%20paper.pdf>>
 19. Kress, Gunter. *Reading Images: Multimodality, Representation and New Media* <http://www.knowledgepresentation.org/BuildingTheFuture/Kress2/Kress2.html>
 20. (последно посетено на 20-03-2017)
 21. Mitchell, W. J. T., What do pictures want? – Interview <http://www.visual-studies.com/interviews/mitchell.html> (Последно посетено на 18.03.2017)
 22. Nuell , Lon. *Visual literacy in art education: a general overview and some thoughts* (in Journal of Visual Verbal Language, Volume 4, 1984 - Issue 2) <[http://www.ohio.edu/visualliteracy/JVL_ISSUE_ARCHIVES/JVL4\(2\)/JVL4\(2\)_pp.77-79.pdf](http://www.ohio.edu/visualliteracy/JVL_ISSUE_ARCHIVES/JVL4(2)/JVL4(2)_pp.77-79.pdf)> (Последно посетено на 20.03.2016г.)
 23. Stokes , Suzanne - *Visual Literacy in Teaching and Learning: A Literature Perspective*, Electronic Journal for the Integration of Technology in Education, vol. 1, no. 1, pg10
 24. <https://wcpss.pbworks.com/f/Visual+Literacy.pdf> (Последно посетено на 20.03.2017)
 25. What is “Visual Literacy?”
 26. <http://ivla.org/new/what-is-visual-literacy-2/> (Последно посетено на 10.03.2017)